

CENTAUREA IBERICA TREV.

ELKE plant in ons vaderland gevonden is waard om uitvoerig bekeken te worden. Te meer is dit noodig bij die planten waarvan de zaden uit vreemde landstreken worden ingevoerd met graan en andere producten. Vinden we zoo'n vreemdeling op de vele terreinen in ons land waar afvalproducten van fabrieken worden neergeworpen, dan is ons eerste doel om aan de weet te komen welken naam deze plant draagt, teneinde deze met beschrijvingen in de flora's te kunnen vergelijken en tevens aldus een beeld te krijgen van de verwante soorten. Hoe moeilijk het is om vele van die zoogenaamde *adventiva* te determineeren weten

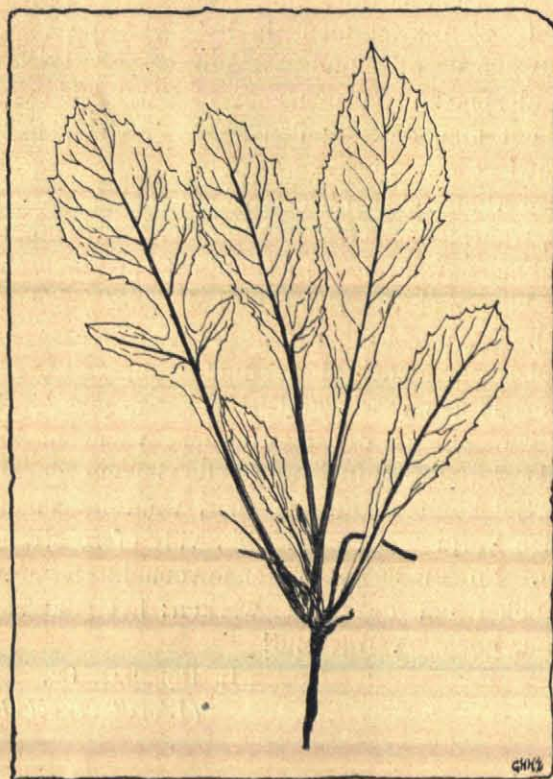

Fig. 1.

allen die zich met de studie der adventieve flora van ons land bezighouden. Tevens doet zich bij vele van die planten het hoogst onaangename verschijnsel voor, dat hun standplaats nooit bijzonder gunstig is, omdat op zulke ruige terreinen door den mensch in den loop van een groeiperiode meestal zeer ingrijpende veranderingen worden aangebracht; daardoor worden allerlei waargenomen planten in onvolkomen ontwikkeling en dus onbepaald vernietigd of bedolven onder nieuw afval.

De ervaren kenner van aanvoertreinen weet zich echter in zoo'n geval te redden door de bedreigde en onvoldoend ontwikkelde vormen naar gunstiger terreinen, meestal een tuin, over te brengen. De resultaten van deze werkwijze, welke reeds door vele botanici aan de hand is gedaan, zijn schitterend.

We krijgen op deze manier prachtig

en volledig materiaal en dan lukt 't altijd den naam der plant en dikwijls ook haar vaderland op te sporen.

Al zijn nu die planten geen burgers der Nederlandsche flora is 't toch noodzakelijk aan die vreemdelingen de volle aandacht te wijden.

Wat een enorme vormenkennis krijgen we er niet door, afgezien van de

prachtige planten, welke we anders hoogst zelden in levenden toestand te zien gekregen zouden hebben. Tevens kunnen we er van verzekerd zijn, dat we onder de aanvoerlingen heel dikwijls allerlei bijzondere variëteiten, ja zelfs soorten kunnen aantreffen, welke in de florawerken nog niet zijn beschreven. Het spreekt van zelf dat dergelijke raadselachtige vormen alleen na uitvoerige studie en met hulp van kundige specialisten kunnen worden bepaald. Voor ditmaal wil ik den lezers iets vertellen over bovengenoemde plant de *Centaurea iberica*, een ware prachtplant.

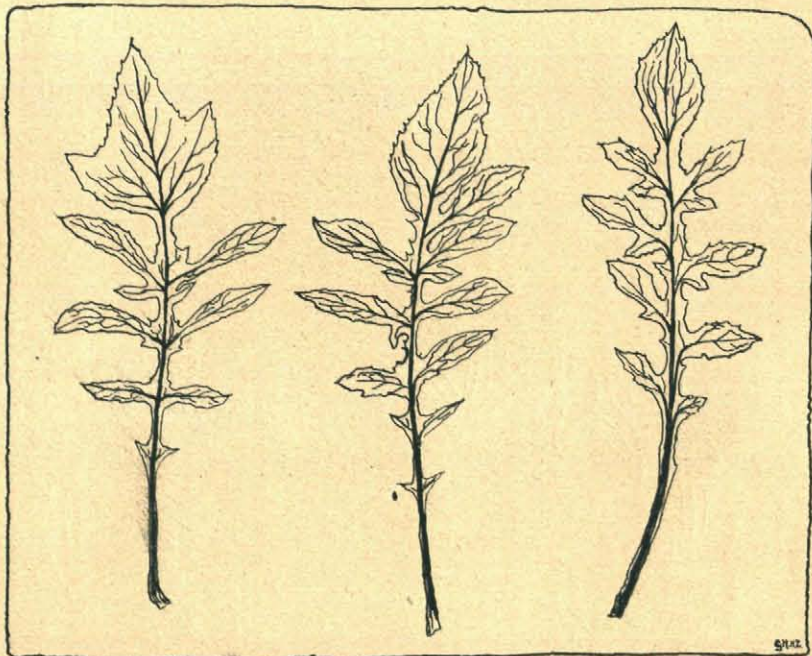

Fig. 2.

Fig. 3.

Ze is tot nu toe in ons land slechts éénmaal waargenomen en werd door mij in de jaren 1910 en 1911 bij Amsterdam in vele exemplaren aangetroffen en rijkelijk verzameld.

Toen ik de plant eerst als wortelrozet en later in onvoldoend bloeienden toestand waarnam bleek 't een *Centaurea* te zijn. Met een flora van ons land komt men tot *Centaurea calcitrapa* een Nederlandsche, doch nog al zeldzame soort.

Gaan we echter de plant wat nader bekijken, dan vinden we allerlei belangrijke verschillen, en besluiten dan al spoedig dat we wat anders in handen hebben. Onze inlandsche *Centaurea calcitrapa* wijkt al dadelijk zeer af in bladvorm, doordat hare bladeren zeer smalle slippy hebben en tengevolge daarvan maakt

Fig. 4.

deze soort dan ook een ijleren indruk. Meestal hebben we bij *Centaurea*'s niet dadelijk de vruchten bij de hand, wat altijd jammer is, omdat in de kenmerken der vrucht vele belangrijke eigenschappen liggen bij dit zoo enorm vormenrijke geslacht.

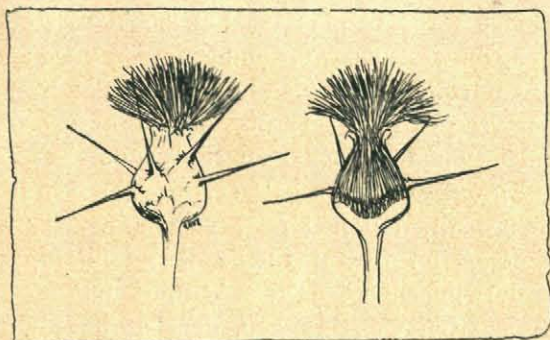

Fig. 5.

Bij onze aangevoerde *Centaurea* hebben we net zoo lang geduldig gewacht, totdat er eindelijk rijpe vruchten gevormd waren. Deze hadden een fraai ontwikkelde haarkroon, welke bij *Centaurea calcitrapa* geheel ontbreekt. Hieruit zien we dus dat onze plant een andere soort is en blijkt te zijn de *Centaurea iberica* door Trevisan in 1826, in

Sprengel Syst. III pag. 406 aldus benoemd. Haar vaderland is Zuidoost Europa en Zuidwest Azië. De nomenclatuur van deze soort is ingewikkeld. Om hare gelijkenis met *Centaurea calcitrapa* noemde Borbas haar *Centaurea calcitrapoides* d. i. de calcitrapa-achtige, doch daarbij kwam hij in conflict met de door Linnaeus als zoodanig benoemde plant, welke een geheel andere soort is. Het aantal vormen is groot, tengevolge daarvan is de studie des te interessanter. Volgens latere onderzoekingen door den uitstekenden kenner der *Centaurea*'s, wijlen Dr. W. Gugler, moet deze soort vereenigd worden met de *Centaurea pallescens* van Delile Flor. Aegypt. ill. (1813). Daar mij nog slechts één vorm dezer verzamelsoort voor ons land bekend is, heb ik den naam *iberica* voorloopig maar behouden, ofschoon de naam *pallescens* als zijnde reeds van 1813 de prioriteit heeft.

De plant heb ik uit 't rijpe zaad van Amsterdam zeer gemakkelijk kunnen opkweken, waarbij ik gelegenheid had alle trappen van ontwikkeling goed te kunnen volgen. De zaden kiemen zeer gemakkelijk door ze b.v. in een glas met water aan de oppervlakte te laten drijven. Binnen enkele dagen splijten ze daar waar de hilus zit open en dan zien we de worteltjes in 't water hangen. Nemen we nu de gekiemde zaden uit 't water dan kunnen we ze in den tuin planten en krijgen dan na eenigen tijd een kleine wortelrozet met geheel ongedeelde bladen (fig. 1), spoedig treden er dan ook gedeelde bladen op en in den nazomer zijn 't fraaie rozetten geworden

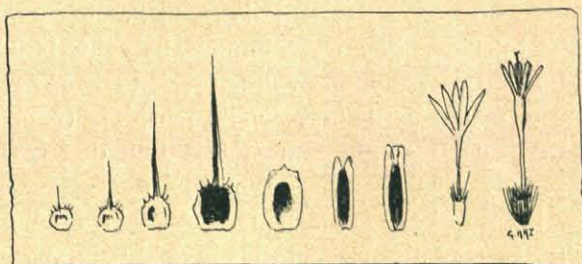

Fig. 6.

van 2—3 dm. in middellijn met louter gedeelde bladen. De plant overwintert en bloeit 't volgende jaar pas. Het lukt echter ook zeer gemakkelijk de plant reeds in 't eerste jaar in bloei te krijgen door de omstandigheden te wijzigen. Door een paar kiemplanten in een bak met aarde te plaatsen kan zoo'n wortel-rozet zijn wortels niet overal heen zenden, en gaat door vermindering van voedsel uitschieten om spoediger zaad te kunnen voortbrengen en zich in stand te houden. Dergelijke éénjarige exemplaren bloeiden vroeger in 't jaar dan de overblijvende exemplaren in een volgend jaar, en ze maakten overvloedig en rijp zaad.

Hebben we planten in den vollen grond gezet, zooals ik dikwijls zelf in 1915 in mijn tuin te 's-Gravenhage heb gedaan, dan had ik 't volgend voorjaar fraaie rozetten, die spoedig gingen schieten en overal in de oksels hoofdjes vormden met hun lange gele stekels der omwindselbladen, doch 't duurt maanden eer er hoofdjes gevormd worden welke vruchten voortbrengen, daar de hoofdjes welke eerst gevormd worden niet tot ontwikkeling komen. Die eerst gevormde

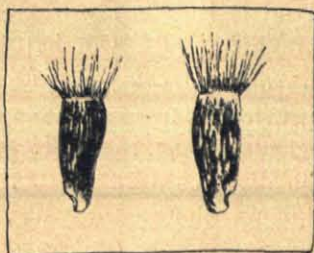

Fig. 7.

hoofdjes hebben een zeer sterk gestekeld omwindsel, doch daarbinnen gaan alle bloemen te gronde. De plant kan reeds meterhoog zijn, enorm vertakt en toch nog overal slechts bezet met de rudimentaire hoofdjes. Totdat eindelijk, dikwijls pas in Augustus, aan alle toppen der takken zich hoofdjes vormen, waaraan al dadelijk te zien is dat ze goed zullen vruchtzetten. Bij de niet tot ontwikkeling komende bloemhoofdjes is 't omwindsel steeds klein en zijn de stekels zeer lang. De goed ontwikkelde hoofdjes daarentegen zijn dik eivormig en aan den top afgerond stomp en

dragen daar geen stekels aan de omwindselbladen (fig. 5). De stekels bevinden zich dan alleen aan de middelste omwindselbladen. De plant welke op 't punt staat om te gaan bloeien, ziet er dus anders uit dan voor dien tijd toen ze vol zat met die steriele hoofdjes. Spoedig breken dan de fraai roode bloemen tusschen de vliezige bovenste omwindselbladen naar buiten en de meer dan 1½ M. hooge plant levert dan een mooien aanblik: De bloeiende planten worden door talrijke bijen en hommels bezocht, blijkbaar vinden ze er veel van hunne gading. De vruchten worden goed rijp, ze zijn wit en zwart tot iets roodachtig gemarmerd met een vruchtpluis (pappus) ongeveer ter halver lengte van de vrucht. De plant blijft tot laat in den herfst bloeien, terwijl de eerste koude een einde maakt aan haar bestaan.

Figuur 1 toont een jonge plant met de ongedeelde eerste bladen en overgangen naar de gedeelde bladen. In de tweede figuur zien we de wortelbladen van een vollengrond exemplaar in den zomer van 't eerste jaar der ontwikkeling, terwijl in fig. 3 een gedeeld stengelblad is afgebeeld der nog niet bloeiende plant. Het habitusbeeld der bloeiende plant toont fig. 4, waar men een top ziet van de bloeiende en fructificeerende plant met de ongedeelde bladen in de bloeiwijze;

duidelijk zien we bij de gesloten hoofdjes den stekelloozen afgeronden top. In fig. 5 hebben we een vergroot apart hoofdje en een dito gehalveerd, terwijl in fig. 6 de verschillende omwindselbladen zijn afgebeeld van links af beginnend met de eerste slechts kort gestekelde, dan de lang gestekelde middelste en ten slotte de slechts vliezig gerand zijnde stekellooze bovenste (binnenste) omwindselbladen alle van binnen bekeken. Geheel rechts ziet men twee volledige bloemen. De rijpe vruchten zijn ten slotte afgebeeld in fig. 7.

's-Gravenhage.

J. TH. HENRARD.

IETS OVER DEN DODAARS.

TENEINDE levenswijze, nestbouw, enz. van dezen interessanten vogel na te gaan, bracht ik den vorigen zomer eenigen tijd in één der Noord-Hollandsehe polders door, waar hij in vrij groot aantal voorkomt. Het zal U misschien vreemd voorkomen, dat ik spreek van nestbouw in den zomer, omdat gewoonlijk de meeste vogels dan reeds jongen hebben. Met den dodaars is dat anders; hij broedt wel ook reeds in de lente, maar, zooals een bewoner van den polder dat zoo aardig uitdrukte: »dat duikertje (onder dezen naam is het dier hier bekend) martelt den heelen zomer zoo'n beetje door.« Dat »martelen« is hier teekenend, want ik heb werkelijk den indruk gekregen, dat de nesten nog al eens verongelukken. Daarover straks nog wel iets naders.

Den 21sten Juni begon ik voor het eerst duikertjesnesten te zoeken in de verschillende slooten tusschen de weilanden. Ik wist, dat ze er moesten zijn; dat was mij door enkele polderbewoners verzekerd en betrekkelijk spoedig had ik dan ook in een breede sloot een hoopje plantenrommel ontdekt, dat mij min of meer »verdacht« voorkwam. Nu is het zoeken van deze nesten in slooten minder moeilijk dan in plassen, maar toch was ik dit reeds enkele keeren voorbijgelopen, voor ik het ontdekte. Voorzichtig haal ik met mijn stok wat planten op zij en daar komt iets wits voor den dag: 2 eieren! Ze hadden goed verborgen gelegen en iemand, die onbekend is met de gewoonte van den dodaars om bij het verlaten van het nest de eieren met plantendeelen te bedekken, zou hier zeker geen nest vermoed hebben. Het dreef op het water, op ongeveer 1 M. van den kant tusschen enkele zeggengels, die op de foto's te zien zijn. De heer Thijssen schrijft in zijn »Vogelboekje« dat de nesten meestal niet drijvend zijn; ik heb er in het geheel 7 gevonden, die alle drijvend waren. Zou de ervaring den dodaars misschien geleerd hebben, dat een drijvend nest minder gevaar voor overstroming oplevert bij rijzing van het polderwater? Het zijn eigenaardige nesten: de eieren liggen bepaald vochtig en het heele zaakje wiegelt en gaat heen en weer met de beweging van het water. Het nest is evenwel niet maar zoo'n hoopje bij elkaar gehaalde planten, zooals dat gewoonlijk beweerd wordt; ik heb daar, omdat de meeste slooten een prachtige zandbodem hebben, ook den onderkant der nesten eens kunnen onderzoeken en toen is mij gebleken, dat het dodaarsnest eigenlijk net een drijvende ijsberg is, waarvan maar een klein deel boven water uitsteekt; onder water zit nog een halve bol van plantenrommel, een tamelijk compacte massa, zeker tot een diepte van 30 c. M. Hoe er nu voor gezorgd wordt, of liever gezorgd is, dat het deel onder water niet uiteendrijft, begrijp ik niet. Wel zag ik, dat een nest, dat niet meer gebruikt wordt, uiteendrijft.

Op een keer, toen ik door mijn kijker het broedende wijfje bespiedde, kwam plotseling in de buurt van het nest het mannetje boven. Hij zwom er eens om heen en verdween toen